

A SZÉKELY LÉLEK

Tíz esztendő óta sokat foglalkoztat minket ez a kérdés: van-e *erdélyi* lélek és ha van milyen? Ma este azt kérdezzük, van-e *székely* lélek és ha van milyen? A székely más, mint a magyar, nem úgy, mintha idegen volna tőle, vagy kívül esnék rajta, hanem úgy, hogy a magyarság fogalmán belül különös és egyéni tulajdonságok szövedéke. Még azt sem lehet mondani, hogy az erdélyi és a székely lélek azonos. Nemcsak azért, mert az erdélyiség több mint a székelység, hiszen ott más nemzetiségek, műveltségek és történelmek is vannak; hanem azért is, mert az erdélyi magyarság maga is kétféle sors és kétféle lélek: egyik a vármegyei magyarság, másik a székelység.

A Székelyföld különálló földrajzi fogalom. Azt a kisvilágot jelenti, amely a régi Székek területén: Udvarhely-, Háromszék-, Maros-Torda-, Torda-Aranyos-, Kis- és Nagy-Küküllő- és Csikvármegye területén, illetve e vármegyék egy részén élt, teljes politikai és néprajzi összefüggésben. E népen kívül Erdélyben nincs is nagyobb tömegű magyar, az egy Kalotaszeget leszámítva, s viszont e helyen kívül a székely mindenütt diaspora és sehol sem ország.

A székely lelki alkatot négy különböző tényből tudjuk megérteni.

Először abból, hogy a székelység különös és egységes eredetű nép. Nem az én hivatásom, hogy a székelyek eredetéről részletesebben szóljak és e vitás kérdésre feleletet adjak, minket itt most csak annyi érdekel, hogy a székelység mindenképpen közös eredetű nép. Akár a mondának van igaza, mely szerint a székelyek Attila hunjainak itt maradt töredéke; akár az újabb elméletek közül annak, amely a székelységet *foglalkozásnak* tartja és a Gyepүн tuli szervezett határórségből származtatja; akár annak a felfogásnak, amely a nyolcadik honfoglaláskori törzs töredékét, vagy pedig későbbi népvándorlási hullám maradványát látja benne; tény az, hogy a székelyek egységes településből származtak és történelmük kezdetén a vér és a hely, a történelemnek ez a két nagy tényezője már kárpátaljai életük legelején megkezdte lélekformáló munkáját. Ez benne van a székelység öntudatában, kifejezésre jutott alkotmányos életében s kezdettől fogva mindig élet- és sorsközösségként jelentkezett.

Második jegy az, hogy a székelység eleitől fogva különálló és egységes társadalmat alkotott. A magyar társadalomtörténetben óriási átalakulások mentek végbe, de a székely társadalomban alig tapasztalható ilyes változás. A honfoglaló magyarok letelepedtek és fenntartották a maguk törzsszerkezetét, s ennek keretei között katonáskodtak és politizáltak, a meghódított helyi lakók, vagy magukkal hurcolt hadifoglyok földmivelő és iparúzó munkát végeztek és uraikat kiszolgálták. A magyar úr és jobbágy nagy különbsége és ellentéte már innen ered. Közben a királyi hatalom folytonosan terjeszkedett, a törzsek

által meg nem szállott területeket lefoglalta, azokon berendezkedett, várakat és városokat épített, földmivelést és őstermelést kezdett, nyugatról idegen népeket telepített le, keletről támadó rokon népeket megvert és civilizált. A királyi hatalom növekedésével lassankint a hűbéri rendszer alakult ki, amelynek értelmében minden föld a szuveréné és azt katonai és politikai szolgálatok ellenében kapja a hűbéres. A városokban pedig egy új, kiváló népelem, a mívelt és gazdag polgári ág vette át a vezetést. Mindez a székelyföldön ismeretlen folyamat. Ott még megmaradt a törzsszerkezet, mert a föld és a vagyon nemzetségeké volt, s későn és lassan aprósodott el a magántulajdon elve szerint. Jobbágy nem lehetett közöttük, mert mind egyformák voltak, de felibük nem kerekedhetett hűbér úr, vagy földesúr, csak az utolsó időben, midőn Habsburg kézre jutottak. Minden székely születésénél fogva nemes és az una eademque nobilitáshoz tartozik. A nemzetségfők kormányozták és lustrálták a népet és fölöttük székenként a fő hatalmat a közülük való comes vagy királybíró gyakorolta. Ebből már két dolgot megállapíthatunk. Először azt, hogy a székely társadalom kifele arisztokratikus, mert mindenkinek nemesi jogok járnak ki, mihelyt átlép a vármegyére; befele demokratikus, mert mindenki egyforma, csak gazdasági és szolgálatbeli különbség lehet közöttük. Autonomikus ez a társadalom, mert közigazgatását önmaga bonyolítja le, szerre következő nemzetségfők vagy pedig szabadon választott tisztek által. A másik dolog pedig az, hogy az egész székely társadalmat valami familiáritás jellemzi, amely atyjafiának tart mindenkit, és ezt a megfelelő érintkezési formákban kifejezésre is juttatja. Miután elég nagy számmal voltak arra, hogy egymástól az egyes nemzetségek távol essenek, hiszen a csikmegyei székely keveset érintkezhetett az aranyosszékivel, vagy pedig a küüllőmentiek a kézdi székbeli-ekkel, természetes, hogy szokásban, tájszólásban, viseletben nagyobb egységek alakultak ki a székelységből, de a közös összetartozás érzése sohasem bénult meg. Meglehetősen szétosztotta őket az, hogy három vallásfelekezethez csatlakoztak, katolikushoz, reformátushoz és unitáriushoz. Más vallásfelekezeti székely nincs. A felekezetek is területhez igazodnak, de azért a közöttük fennálló érintkezés azt eredményezte, hogy a valláskülönbség elválasztó ereje a nemzeti egység összetartó erejével szemben érvényesülni nem tudott.

Harmadik különleges vonás az *életmód* gazdasági és történelmi adottsága. Mindenekfelett katona nép volt, s ezért háborúra állandóan kész. Olyan helyen is lakott, ahol örökösen dult a harc kelet és nyugat között. Szeretett felfele huzódni magasabb vidékekre, s a völgybe csak békésebb időkben ereszkedett le. Főfoglalkozásuk a katonáskodáson kívül a földművelés volt, amelyben nemcsak a férfiak, hanem az asszonyok is résztvettek, főképen azért, mert a férfiaknak sokszor kellett hadba szállaniok. Földmivelésük nem rendezkedett be tömegtermelésre. Épen annyira mívelte a gyümölcsstermesztést, mint a szem-

termelést, s miután nagyon változatos volt a földje, nagyon változatos volt a gazdasága is. Arra törekedett, hogy minden a háztól teljék ki és mindenből lehessen pénzt csinálni. Az egyes háztartások változatosságát kevés helyt lehet úgy látni, mint a székelyeknél. A nagyobb gazdának van búzája, bora, gyümölcse, méze, fája a maga erdejéből, nádja, hala a folyóból, sója, ásványvíz-forrása; fenn a havasokon juha, sajt készítő bácsa és a nagy közlegelőkön tete-mes állatállománya.

E mellett a székelyt rendkívül fejlett technikai érzék tünteti ki. Nem tudom miért: életmódja és gazdasági helyzete miatt, vagy lelki alkata folytán, minden vérbeli székely ezermester. A suta székely kakukivadék. Különbösen is minden szükségletet a háziipar látott el, mert más ipar nem volt, vagy ha volt, a közeli német városokban virult s hiányzott a pénz; a székely mindig vékony-pénzű nép volt. Ruházatáról, házáról, szerszámairól, fegyvereiről maga gondoskodott és e téren leleményesség és ihletettséggel jellemzi. Nem rege az, hogy mikor az első vonat a 70-es években Székelykocsárdon átment, Makfalváról legyalogolt egy székely és alaposan szemügyre vette az egész masinát. Hazamenvén, otthon bicskával kifaragta a gőzmozdonyt, a vasuti sineket és kocsikat s maga gyönyörűségére szérüs kertjében körbejáratta az új találmányt. Technikai érzéke azzal is különösen fejlődött, hogy a népesség aránylagos nagysága miatt, az a föld, amelyet miveltek, őket eltartani nem tudta, s így másféle termelésre is rászorultak. Különös műszaki képességüknél fogva, mint kivándorlók, Romániában magasszínvonalú iparos osztályt tudtak alkotni.

Negyedik tényező volt a székely sors. Mindig kockázott velük a világtörténelem. Mindig harcban állottak, üldözöttek és védekezők voltak. A nagy közösségtől, amelyben éltek, sohasem *nyertek*, hanem mindig ők *adtak*. Bár-mely imperium parancsolt felettük, az nekik csak vér, könny és veríték-adót jelentett. Őket sohasem védte senki, őket mindig magukra hagyták s mindig megfélelkeztek róluk addig, amíg ismét szükség lett rájuk. A Hatalom soha sem támogatta, mindig kihasználta és mindig belőlük élt. A székelyben az a gondolat fejlődött ki, hogy az ő nemzeti társadalma a tulajdonképpeni állam és az állam egy idegen imperium, amelyet tőlük elszakadt atyafiak képviselnek és gyakorolnak, rendszeresen azzal, hogy dolgaikba beleavatkoznak, azt a köz-igazgatás címe alatt elrontják és nekik felesleges költségeket okoznak. Ezért mindegyre felkerekedett, megcsinálta a maga országgyűlését, ahol fejedelem-mel, királyi biztossal mint egyenlő féllel tárgyalta s olyan határozatokat hozott, amelyeket legalább ő megtartott. A székely mindig hajlandó lett volna olyan kötésre, hogy semmi köze neki az imperiummal, akár magyar, akár német, akár román; ők majd gondoskodnak magukról: templomaikat, iskoláikat, útjai-akat, intézményeiket fenntartják, egymáson segítenek; ha kell, magukat meg is védik, s mindezt sokkal kevesebb pénzből, mint amennyit az államnak kell

fizetniök adóban rosszabb iskolákért, elhanyagolt utakért, döcögő vicinálisokért, roskadozó közintézményekért, drága és durva közigazgatásért. Ez a nép kantónális életformára született. A székely sors, hogy mindig adjon és soha se kapjon, abból is látszik, hogy ez a vidék az, ahonnan legtöbb intelligens ember kelt útra, ez volt a legnagyobb szellemi exporttal bíró néprétege Magyarországnak. Minden háztól három ember telt ki: egy földmives, egy iparos és egy lateiner. A földmivelő otthon maradt, az iparos elment Romániába, vagy a legközelebbi városba, a kaputos ember kijött Magyarországra. Az egész székelység egy óriási szénsavas emberforrás.

Ez a szakadatlan rajzás jellemzi a székely életet. Mindig nyugat felé és egyre tovább! Ne csodálkozzunk, ha már a legelső pionirok San Francisco felé járnak. (Azt mondják, hogy mikor Colombus felfedezte Amerikát, a borvizes székely már döcögött vissza.) Éppen e miatt az egész székelységet valami állandó mobilitás jellemzi. Könnyen felkerekednek, elmennek messzire, állandó honfoglaló mozgalomban élnek és mindenütt feltalálhatók; egyszer tréfásan turáni zsidóknak neveztem őket. A székely tragikum Ukkó-poharában van egy keserű korty az Ahasvér átkából. De az otthonáról sohasem feledkezik meg a székely lélek: ünnepelni mindig haza jár. A székely ember szemében, bárhol éljen a nagy világon, elhagyott faluja, ahol nemzetsége gyökerezik, ahol mindenki atyjafia, csodálatos lelki fészek. Emlékezete és gondolata mindig hazatalál, valahányszor pihenni és ünnepelni akar, mint a galambok a kapuzábé-ducba.

Ez a közös sors tragikus, mint minden, ami magyar; az volt a multban is és az a jelenben is. Állandó készenlét, szakadatlan kockázat és csak-azért-is kitartás jellemzi a székely lelkületet. Vigyázni kell, mintha éjszaka, meredek szélén járna az ember. Össze kell szedni minden erőnket, hogy legalább holnapig kibírjuk, a holnaputánra ma még úgy sem gondol senki. Az élet maga mindig kockázat és vakmerény, tele izgalommal és siker esetén arcot pirosító örömmel. Rettentő tapasztalások megrendítő emlékei járnak a székellyel, de nem gondolhat reá, mert a jelen pillanat minden figyelmét, minden energiáját leköti. Ezért a székely emberben van valami katonás vidámság, olyan jókedv, amely a halál szomszédságában terem.

Az alföldi ember csendes, nyugodt, szótalán. Kedélye egyenletes, mély és szomorú, maga méltóságos és hallgatag. Künn él a pusztán, ahol beláthatatlan messzeségben fehérlik egy-egy ház, mozog egy-egy szántó-vető ember, a maga liturgiális ünnepélyességével. Nincs kivel beszélnie, csak ünnepnapon, s azért a beszédében is valami szertartásosság van. Szótalanná és zárkózottá válik, s a sok egyedüllétből az következik, hogy családi összejöveteleken, sokadalmakban, a közélet fórumán megfontolt és tempós. Földjével sokkal mélyebben összenőtt, mint bármely más ember, mert számára nem létezik

semmi szépség, érték és dicsőség buzatermő fekete földjén kívül. Minden, ami ettől idegen, lelkétől is idegen; másutt megállani nem tud, s ha elszakad a földtől, proletárrá válik. A székely eleven, mozgékony, bőbeszédű, mert állandóan egy nagy családban él, mintha szakadatlan atyafi látogatáson járna, zsinatolna, vagy prézsmitálna. Szeme úgy jár, mint az óraketyegő, mert sohasem tudja, honnan éri a baj. Ezért ravasz, csavaros észjárású és született diplomata. A hegytetőn és az erdőben is társaságban él, de nem tömegben; nem tud falujától messze elkerülni, mert nem futja a világból, s faluja sincs messze azoktól a nagyobb vidéki városoktól, ahol minden héten, vagy legalább is minden hónapban az egész székelység találkozik. Sohasem volt jobbágy és sohasem volt szolga, elbocskorosodott, lezekésedett magyar nemesség, azért derültebb, világosabb és közvetlenebb mint a jobbágyeredetű magyar paraszt. Az elfogódottság nem tartozik sem az erényei, sem a hibái közé. Változatos a foglalkozása és változatos az életmódja, ezért szelleme könnyebb, simább, árnyalatokban gazdagabb. Gyorsabban kapcsol, nagyobb távolságokat fog össze, egyszerűen alkalmasabb a meglepő synthésisekre. Ezért szellemesebb és ötletesebb nép, mint az alföldi magyar. Kedélyének élénk hullámozása folytán ez a jellemvonása különös képpen kivirágzik. Lakodalma, tánca, játéka, irodalma teli van eszperitvel, szikrával, fűszerrel és tűzzel s ugyanakkor népballadáiban a tragikum legtisztább fekete gyémántjai csillognak. Túl van azon, hogy primitív, rikító alapszínek ragadják meg, kifejlődött érzéke az árnyalatok iránt, s ezért vonalakban, színekben, dekorációkban, egy csomó ismeretlen finomságot tud felmutatni. Közvetlenebb érintkezésbe van idegen nemzetek géniuszával: megtermékenyül a szász nemzet lelkétől éppen úgy, mint a román szellemben felgyült motivumoktól.

Mindezekon kívül pedig a székely lélek nemcsak abból áll, ahogy ő látja a világot, hanem ahogy őt látjuk *mi*, akik hiszünk abban, hogy van székely lélek. Valami felmérhetetlen és kiszámíthatatlan hangulat ez, amellyel nemzetségünk ősi világát nézzük, fajtánkban gyönyörködünk, mentjük és dédelgetjük, korholjuk, siratjuk és áldjuk. Valami le nem írható, meg nem mérhető és ki nem beszélhető szellemiség ez, amely abból támad, ahogy ők nézik a világukat, s ahogy mi nézzük őket. Valami különös sugártörés ez, az élet nagy távlataiban; színárnyalat, amely végigszalad hol bársonyosan, hol selymesen a dolgok felszínén; hangulat és világítás, mely a lét és a történelem nagy scenikájában váratlanul érvényesül; muzsika, mely a hanglejtésben, kérdésben, feleletben ring, mint egy alvó királyfi, a hajnali vizek fehér csónakán; sajátságos, visszaütő, meglepő, célba találó, váratlan és mégis pontos logika, mely hangsúlyban, fordulatban, átmenetekben és új kapcsolásokban jelentkezik; valami ősi illat, melyet bábánk vajakos keze első fűrésztő vizünkbe kevert s mégegyszer és utoljára szemfedőnkéről éreznek meg azok, akik igazán

siratnak; egyszóval *Titok*, amely el van keverve lényünkben, s csak lényünk legbensőbb gyökereivel érzékelhető, mint öntudatunk közvetlen adottsága. Nem tudom másképpen megmondani, hogy mi a székely lélek, csak a népmese gondolatával: egy láthatatlan csillag véres, kacagó homlokokon.

RAVASZ LÁSZLÓ

BUDAY GYÖRGY FAMETSZETE

Illusztráció egy verskötethez